

Terorismus a zbraně hromadného ničení

S možností nenadálého útoku teroristů se musí dnešní člověk naučit žít. Každou chvíli oblétnou svět šokující záběry pumových útoků, ať již na americká velvyslanectví (Nairobi, Dar es-Salaam), či fotografie nákupního centra v severoirském městě Omagh, pokud můžeme uvést nejnovější příklady. Teroristům nejde o konkrétní vraždu na konkrétním místě. Chtějí na sebe upozornit, varovat či inspirovat své potenciální příznivce. Proto je jim jedno, kde nálož exploduje, důležité je, že na místě bude během několika okamžiků televize a reportéři. Dějištěm krvavého útoku se tedy jednoho dne může snadno stát i Praha. A situace se může stát velice vážnou, kdyby se jim podařilo získat některé ze zbraní hromadného ničení.

V současné době se sice významně snížilo nebezpečí globálního - především jaderného - konfliktu, ale na druhé straně však došlo k zvýšení rizika v oblasti bezpečnosti, kde můžeme počítat s jevy jako: národnostní a etnické konflikty, náboženská nesnášenlivost, migrace velkých skupin obyvatelstva (uprchlíci, jejichž motivace je poměrně různorodá), zvyšování frekvence a agresivity terorismu.

Podle našeho, českého encyklopedického slovníku z roku 1993 je terorismus definován jako: „Souhrn antihumánních metod hrubého zastrašování politických odpůrců hrozbou síly a užití různých forem násilí. Vedle individuálního terorismu existuje terorismus skupin, některé koordinují svoji činnost na mezinárodní úrovni (mezinárodní terorismus).”

Pojmové vymezení terorismu

Samotné precizní vymezení pojmu „terorismus” je poněkud obtížné a v odborné literatuře je možné najít celou řadu různých definic. Například ve své knize „Politický terorismus” shromáždil její autor Alex Schmith 109 různých definic terorismu, které se v literatuře objevily od roku 1936 do roku 1981. Clutterbuck, cituje čínského filozofa a vojevůdce Sun Tsu, který vidí základ teroristického přístupu v tom, že „zabije jednoho a vystraší deset tisíc ostatních”. Komplexnost terorismu se zvyšuje a definice se tak stává více obtížnou.

Z literárního průzkumu je ale zřejmé, že autoři se velmi různí, a to až do takových extrémů, že jeden autor nazve příslušníka nějakého hnutí „teroristou”, zatímco druhý ho nazve „bojovníkem za svobodu”. Shodně se však většina autorů vyhýbá pojetí, že terorismus je osobní záležitost jednotlivce. Čili se spíše zabývají analýzou politických programů a podpory od státních a nebo místních institucí a společnosti jako takové.

Významnou roli zde hrají, především v posledních letech, i všechny druhy médií, neboť věnují těmto zprávám značnou pozornost, mnohdy se snahou udělat z vlastního aktu terorismu senzaci, čímž vlastně „jistým způsobem” teroristické požadavky nebo dokonce i program zveřejňují.

Je však také třeba rozlišit mezi terorismem jako takovým a jinými formami násilí. Terorismus je pak specifická forma politického chování, spojená zpravidla s politickou opozicí. Politické cíle jsou nezbytnou charakteristikou, která odlišuje terorismus od jiných forem násilí.

Terorismus má mnoho různých aspektů jako historický, filozofický, politický, právní, psychologický a kulturní. Navíc existují určité vazby mezi terorismem a dalšími formami násilí, jako je kriminalita, povstání, revoluce a konečně válka. Z toho je naprosto zřejmé, že je nutné přistupovat k terorismu z interdisciplinárního hlediska. Z tohoto pohledu i z obecné potřeby výměny názorů, zkušeností a široké informovanosti chybí v České republice časopis, který by se výhradně zabýval problematikou terorismu, i když některé specializované časopisy přiležitostně publikují příspěvky, které se jím zabývají.

Tendence a projevy terorismu

Rozpad bývalého Sovětského svazu, tak i celého východního bloku, s sebou přináší i riziko zrodu separatistických a nacionalistických skupin, jako jsou například na západě IRA nebo ETA. Nicméně nejpalčivějším případem je krvavý a bolestný rozpad Jugoslávie.

Od 1. ledna 1993 byla zásadně změněna politika kontrolních opatření na hranicích mezi státy EU. Zpřísněná opatření mezi státy EU a nečleny EU se však ukázala jako neefektivní. Na straně jedné je zde velmi markantní snaha o sjednocení celé Evropy, viz zmíněné otevření hranic v EU, snaha dalších států o členství v EU apod. Na straně druhé od zhroutení východního komunistického bloku vzniklo v tomto prostoru mnoho nových států, což je v podstatě opačná tendence.

V loňském roce - v dubnu 1997 - uvedl prestižní mezinárodní časopis pro analýzu rizika - Jane's Intelligence Review - seznam zemí s určením výše rizika z hlediska teroristických útoků. V tomto seznamu dosud nebyla uvedena Česká republika, a ze sousedních zemí Polsko, Slovensko a Rakousko.

V posledních desetiletích je pozornost zaměřena především na islámské země, kde jsou patrné markantní a permanentní tendence:

- Prosazování své islámské víry všemi prostředky, a to včetně terorismu, který je však praktikován tzv. islámskými fundamentalisty.
- Snaha o získání zbraní hromadného ničení na státní úrovni, především levnějších zbraní chemických a biologických, přičemž tato snaha je zdůvodňována skutečností, že Izrael vlastní dosti rozsáhlý vojenský jaderný arzenál.
- Působení v různých částech světa, i když dosud dominovalo působení v USA a zemích západní Evropy. Je velmi pravděpodobné, že se pozornost islámských fundamentalistů obrátí také na země střední a východní Evropy - bývalé členy tzv. východního bloku, čili i současnou Českou republiku.

Tyto skupiny nacházejí vhodné operační působení v Evropě hned z několika důvodů:

- ▲ Velké arabské a palestinské komunity nabízejí jak lidský potenciál, tak mohou provádět logistické zabezpečení.
- ▲ Evropa je geograficky kompaktní s výbornou komunikační sítí.
- ▲ Evropa má relativně otevřené hranice.

- ▲ Evropa nabízí vhodné izraelské, americké, západoevropské cíle, které jsou v mnoha případech podstatně zranitelnější než obdobné cíle ve vlastní zemi.
- ▲ Evropská média věnují širokou publicitu teroristickým akcím a aktivitám.

Jako příklad může sloužit případ ze dne 17. listopadu 1997, kdy egyptská islámská militantní organizace zabila 58 turistů a čtyři Egyptany v Luxoru. Kolem 1200 lidí, většinou vojáků a policistů od roku 1992 zabila tato organizace - the Gama's al-Islamiya - od kdy se snaží svrhnout vládu v zemi. Podle zvláštních zpráv a zdrojů mají islámští fundamentalisté v Egyptě daleko větší podporu, než přiznávají oficiální představitelé.

Teroristé se vážně zabývají možnostmi získání znalostí a poté vlastní výroby zbraní hromadného ničení, respektive jejich ničivých součástí, což je nejvíce patrné u chemických, biologických a toxinových zbraní. Tyto jmenované zbraně jsou v porovnání se zbraněmi jadernými podstatně levnější a jejich výroba není provázena technickými a technologickými potížemi, jako je to u jaderných zbraní. Navíc je možné celý proces přípravy a výroby chemických, biologických a toxinových zbraní podstatně lépe utajit, než je to u zbraní jaderných. Ani otázka dopravy těchto zbraní na cíl nečiní zvláštní potíže, neboť v nejjednodušším pojetí je možné předpokládat, že otravné látky, viry, bakterie, rickettsie, houby, plísňe a toxiny mohou být do místa cíle dopraveny samotnými teroristy a zde použity tzv. diverzním způsobem: zamoření potravin, vody a vodních zdrojů, ventilačních šachet a ventilačního systému supermarketů a metra, vlakových a autobusových nádraží, apod.

Někdy by taková zamoření představovala i několikátý denní, výjimečně i měsíční vyřazení z provozu z důvodů úplné a velmi komplikované dekontaminace. Řada dekontaminačních prostředků a praktik jakož i speciálního zařízení je konstruována koncepčně tak, že počítá s dekontaminací vojenské techniky a materiálu. To jsou zpravidla pevné povrchy z kovů, které jsou kryté speciálními nátěry proti korozi. Co však v případě zasažení supermarketů, eventuálně standardních kancelářských prostor?

V případě teroristů je naprosto zřejmé, že se necítí vázání žádnými etickými a morálními, natož pak právními normami při své činnosti, což může vést i k použití krajních prostředků z kategorie zbraní hromadného ničení, nebo jejich účinných součástí, anebo je zneužít k zastrašování a vydírání. Některé zbraně hromadného ničení nebo jejich účinné součásti se tak mohou stát velmi účinným nátlakovým prostředkem při vydírání státních činitelů, státních institucí nebo i různých skupin obyvatelstva, průmyslových a zemědělských koncernů i když by nedošlo k jejich přímému použití.

Nová hrozba

Příklad použití sarinu v přeplněném ranním tokijském metru v dubnu roku 1995 byl šokujícím a varovným příkladem pro celý svět. Přitom se tato událost stala ve společnosti demokratické, prosperující a sociálně stabilní.

Podle Japonské policejní zprávy se náboženská sekta Óm šinrikjó, která v dubnu 1995 použila v přeplněném tokijském metru nervový plyn sarin, a tím zabila 12 lidí a zneschopnila 5500 osob, opět zvyšuje své aktivity. Sekta buduje nová zařízení z peněz, které získává z obchodu, který vlastní. Podle policejní zprávy kult zřídil od ledna 1997 28 nových center a v lednu 1998 bylo známo 100 různých klubů v Japonsku. Odhaduje se nejméně 12 000 členů v Japonsku a dalších 10 000 v Rusku a stovky v USA, Německu a Austrálii. Kult má svojí vlastní internetovou stránku. Policejní zpráva

varuje, že přes Internet se tak mohou volně šířit myšlenky a filozofie Asahary - vedoucího představitelů náboženské sekty.

V roce 1995 události v Japonsku jasně ukázaly, jak je obtížná kontrola zbraní, když sekta použila v metru sarin. Přitom smrtelných obětí v tokijském metru bylo tak málo proto, že se stalo několik závažných chyb při přípravě sarinu, a také při jeho použití. Jistě mohla být i tato „chybná příprava a použití“ určitý záměr. Jak by se japonské obyvatelstvo a široká světová veřejnost vyrovnávalo s faktem, že sarinový útok způsobil stovky až tisíce smrtelných obětí? Přitom stačilo k dosažení tak katastrofických důsledků skutečně poměrně málo. A to pravděpodobně pouze redestilace vyrobeného sarinu (neboli jeho přečištění) a dále použití sarinu ve formě aerosolu, kdy je nejučinnější. To jsou také všeobecně známá fakta.

Zvláštní dimenzi dává možnost zneužití otravných látek k teroristickým cílům a účelům skutečnost, že byla vyvinuta tzv. **binární chemická munice**. Původně se začalo na této koncepčně nové zbraní pracovat údajně již v 60. letech. Hlavním důvodem byla skutečnost, že docházelo k únikům otravných látek z chemické munice. V binární chemické munici však není otravná látka, ale pouze výchozí komponenty (tzv. **prekurzory**), které vytvoří vlastní otravnou látku až při dopravě munice na cíl. Například pro binární sarin (označení GB-2) je známo pět vhodných chemických reakcí a pro binární otravnou látku VX (označení VX-2) dvě vhodné chemické reakce k její přípravě. Není to právě „bezpečná cesta“ pro teroristy, aby použili binární otravné látky? Navíc je známo, že v posledních letech byly v bývalém Sovětském svazu a nástupnické Ruské federaci připraveny nové otravné látky, které se obvykle označují jako **novičoky**.

Nové technologie, možnosti modelování na počítačích a další pronikavý rozvoj vědy a techniky vytváří podmínky pro urychlení výzkumu a vývoje. Zvláště na poli genového inženýrství, biologických a genových manipulací (tzv. **klonování**), ale i oblasti chemie a chemického průmyslu, jsou vytvořeny nebývalé předpoklady k tomu, že výsledky vědeckých pokusů mohou být zneužity pro vojenství, respektive pro teroristické cíle.

Bohužel dostupnost *know-how*, vlastní relativně jednoduchá a levná výroba, použití především jednoduchých aplikačních metod vytvořily takovou situaci, že zneužití otravných látek, toxinů, virů, bakterií a rickettsií můžeme dnes očekávat kdykoliv a kdekoliv na světě, a to z různých důvodů.

„Ztráty na životech z teroristických útoků narůstají,“ zdůraznil Timothy Connolly, který je pracovníkem amerického Institutu pro obranné a speciální operace s nízkou intenzitou konfliktu.

Další odborník - Joyce Starr, který je starším spolupracovníkem pro studia Středního východu v Centru pro strategická a mezinárodní studia řekl, že „hlavní význam není v tom, že se stává více teroristických útoků, ale hlavní význam je v tom, že více těchto útoků má úspěch“.

Není bez zajímavosti, že v České republice byly brzy po roce 1990 vytvořeny speciální protiteroristické jednotky, které však nemají dosud příslušné kvalitní vybavení pro boj s jaderným, chemickým a biologickým terorismem (jako jsou příkladně: speciální monitorovací přístroje, prostředky individuální ochrany apod.). S tím pochopitelně úzce souvisí také chybějící kvalitní výcvik.

Během přípravy složitých jednání v roce 1995, kdy se podařilo prodloužit Mezinárodní smlouvu o nešíření jaderných zbraní, byla vypracována na pokyn generálního tajemníka

OSN speciální studie o jaderných zbraních. Její publikování - načasované na jednání velké mezinárodní konference o jaderných zbraních - přispělo zřejmě i k úspěchu vlastní konference, neboť se po dlouhých a složitých jednáních podařilo mezinárodní smlouvu prodloužit na neurčito. Poprvé se tak v dokumentech OSN připouští použití i jaderných zbraní teroristy.

Faktem však zůstává, že je daleko vyšší pravděpodobnost použití biologických a chemických zbraní teroristy než je to u zbraní jaderných. Jinými slovy je možné zdůraznit, že použití jaderných zbraní teroristy je podstatně méně pravděpodobné, hlavně proto, že:

- jaderná výbušnina je neobyčejně drahá,
- jaderná výbušnina je velmi obtížně dostupná,
- know-how výroby jaderných zbraní je stále nejlépe utajované,
- výroba jaderných zbraní vyžaduje speciální materiály,
- výroba jaderných zbraní vyžaduje speciální technologie,
- existují zřejmě alespoň částečné morální zábrany.

Čtyři základní fakta o bio-chemické hrozbě naopak ukazují relativně dobrou dostupnost biologických a chemických zbraní, případně jejich ničivé komponenty:

- ① Značný rozsah produkce biologických látek může být proveden skrze fermentaci v relativně krátké době. Pouze malé množství biologické látky v zásobě (2 ml) je potřeba k výrobě vhodného biologického zbraňového materiálu ve velkém množství.
- ② Některé toxické látky, takové jako kyanovodík nebo nervově paralytické látky, mohou způsobit smrt během několika minut po vypuštění a okamžitá lékařská pomoc je nezbytná.
- ③ Komerční „práškování“ (letectvo), může sloužit jako velice efektivní dopravní systém pro použití chemických a biologických látek. Závěsný sprejový zásobník je velmi účinný prostředek pro rozptýlení.
- ④ Radioaktivní, otravné a biologické látky nejsou zjistitelné lidskými smysly a musí být zjišťovány objektivními prostředky detekce. Přitom rychlost detekce je velmi rozdílná a pohybuje se orientačně: u radioaktivních látek je zjistitelnost okamžitá, u otravných látek je zjistitelnost od několika sekund do několika minut, a u biologických látek - dosud není uspokojivě vyřešena rychlá a spolehlivá detekce.

Stručný přehled mezinárodních právních norem

Problematika terorismu je řešena na nejrůznějších úrovních. Nejvyšší úroveň představuje mezinárodní spolupráce v rámci odborných jednání a programů pod hlavičkou OSN. Tato světová organizace věnuje velkou pozornost terorismu, jak je to patrné v níže uvedeného přehledu jejich aktivit a především připraveným a přijatým mezinárodním dohodám.

Valné shromáždění OSN, znepokojené vzestupem teroristických činů, ustavilo v roce 1972 35členný Výbor pro mezinárodní terorismus. V roce 1972 požádala OSN tento výbor, aby prostudoval základní příčiny terorismu a doporučil metody, jak se s ním vypořádat.

V roce 1979 Valné shromáždění zdůraznilo význam mezinárodní spolupráce v boji proti mezinárodním teroristickým činům. Schválilo předloženou zprávu výboru, přičemž odsoudilo všechny činy mezinárodního terorismu, které lidi ohrožují, připravují je o život nebo jsou hrozbou pro základní svobody.

V roce 1994 schválilo Valné shromáždění OSN Deklaraci o opatřeních k odstranění mezinárodního terorismu, v níž odsoudilo veškeré teroristické činy a praktiky jako zločinné a neospravedlivitelné, ať se jich dopouští kdokoli a kdekoli. Státy byly vyzvány, aby na národní a mezinárodní úrovni učinily opatření k odstranění mezinárodního terorismu.

Existuje celá řada mezinárodních smluv a dohod ohledně eliminace a potlačování teroristických činů. Níže je uveden jen základní přehled těchto právních aktů:

- Úmluva o nezákonných a jiných negativních činech páchaných v letadlech (Tokio 1963).
- Úmluva o potlačování únosů letadel (Haag 1970).
- Úmluva o potlačování nezákonných činů ohrožujících bezpečnost civilního letectví (Montreal 1971).
- Úmluva o zamezení a trestání zločinů páchaných na mezinárodně chráněných osobách včetně diplomatických zástupců (New York 1973).
- Úmluva proti zajišťování rukojmí (New York 1979).
- Úmluva o fyzické ochraně jaderného materiálu (Vídeň 1980).
- Protokol o potlačování nezákonných násilných činů na letištích sloužících mezinárodnímu civilnímu letectví (Montreal 1988).
- Úmluva o potlačování nezákonných činů ohrožujících bezpečnost námořní plavby (Řím 1988).
- Protokol o potlačování nezákonných činů ohrožujících bezpečnost těžebních plošin umístěných na kontinentálním šelfu (Řím 1988).
- Úmluva o potlačování plastických výbušnin k detekčním účelům (Montreal 1991).
- Úmluva o bezpečnosti zaměstnanců OSN (New York 1994).

Dne 12. ledna 1998 se Srí Lanka stala první zemí, která podepsala novou Mezinárodní konvenci pro potlačování teroristických bombových útoků. Za ní rychle následovaly další státy jako Velká Británie, Kanada, Ruská federace, Francie a USA. Konvence se týká takových činů jako jsou únosy letadel, braní rukojmích, terorizování skupin lidí, obžalování a vydávání viníků, eventuálně podezřelých. Konvence byla schválena v prosinci 1997 Valným shromážděním OSN. Celý proces schvalování byl v loňském roce značně urychlen množstvím teroristických útoků a činů v různých částech světa. Útoky byly namířeny proti civilnímu obyvatelstvu, veřejným budovám a zařízením. Uvedená konvence je otevřena k podpisu na dva roky od 12. ledna 1998 do 31. prosince 1999 a vstoupí v platnost po 30 dnech po jejím ratifikování 22 zeměmi.

* * *

Problematika zneužití zbraní hromadného ničení teroristy je poměrně nová, ale velmi závažná. Proto se budeme v budoucnu těmito otázkami nadále v časopisu zabývat, i s návrhem na systémové řešení.